John F. Marks

Tejbilhom Ħajjithom

għu
għaqda tal-malti
università · 1931

John F. Marks

Tejbilhom Ħajjithom

klabb kotba maltin

gћu

Ippubblikat għall-ewwel darba
mill-Klabb Kotba Maltin,
68 Triq il-Karmelitani, Santa Venera SVR1724
Tel: 21239039, 21497046
www.midseabooks.com

Copyright Letterarju © Daniel Marks, Johanna Marks, Arnold Cassola, 2024
Copyright Introduzzjonijiet © l-awturi kif jidhru, 2024
Copyright Editorjali © Klabb Kotba Maltin, 2024

Il-jeddijiet tal-pubblikazzjoni kollha miżmuma mill-awtur.
Ebda silta minn dan il-ktieb ma tista' tkun ippubblikata jew
maħruġa b'mod fotostatiku, elettroniku, mekkaniku, irrekordjat
jew b'mod ieħor mingħajr il-permess tal-awtur.

Il-Kunsill Nazzjonali tal-Ktieb

Din il-pubblikazzjoni kienet megħjuna
mill-Fond Malti tal-Ktieb 2023 tal-Kunsill Nazzjonali tal-Ktieb

Qari tal-provi: Keith Attard

Sensiela Klabb Kotba Maltin
Numru: 343

Produzzjoni: Mizzi Design and Graphic Services, Sta Venera

ISBN 978-99932-7-993-8

John Francis Marks
Nota Bijo-Storika

Arnold Cassola

Jiena ma niftakarx lin-nannu tiegħi peress li kont għadni tarbija meta miet iżda, ovvjament, apparti r-rakkonti fil-familja, hemm ukoll dokumenti storiċi li jixhdu l-attività kulturali u politika tiegħu.

Il-familja Marks oriġinat minn Gdansk, illum fil-Polonja, iżda li kienet tifforma parti mill-Prussja fis-seklu 19. Il-kunjom oriġinali tal-familja kien Marx, familja ta' oriġini Lhudija. It-taqlib politiku fiż-żona kkonvinċa lin-nanniet ta' John F. Marks biex ifittxu kenn fl-Ingilterra, preċiżament f'Manchester, fejn il-kunjom tal-familja nbidel għal Marks.

Missier Johnnie, Daniel, kien għadu tarbija meta l-familja marret tgħix Manchester. Meta kiber, ingħaqad mal-flotta Ingliża biex jara d-dinja, għadda minn Malta, iltaqa' ma' tfajla minn Bormla bl-isem ta' Ċetta ... u qatt ma telaq minn Malta!

Fis-26 ta' Ġunju 1894, il-koppja welldet lil John Francis Marks. Johnnie Marks kien ċittadin minn Ta' Ċaċu, imwieled fi Strada Marina, l-Isla. Għex sal-età ta' 60 sena, sakemm miet fl-1954 fid-dar tiegħu f'110, Prince of Wales Road, Tas-Sliema.

Johnnie Marks kien anglofilu konvint u pjuttost anti-Taljan. Imrobbi f'Malta fejn il-Kwistjoni tal-Lingwa kienet tiddomina x-xena politika Maltija, kien normali f'dawk iż-żminijiet li tieħu pożizzjoni "bajda" jew "sewda". Kien ferm diffiċli li tieħu l-pożizzjoni tan-nofs f'soċjetà polarizzata bħal dik Maltija.

Hu u jikber, Johnnie, li kien draughtsman it-Tarzna, kien totalment meħud mill-politika. Skont ibnu Robert, li miet fl-2022 ta' 94 sena, tant kien mogħti għall-politika u ddedikat lejn il-Partit Laburista li l-familja kienet tiġi wara. Żgur li kienet pjuttost iebsa għan-nanna tiegħi, il-mara ta' Johnnie, Emanuela Said, li trabbi sitt itfal imwielda fi żmien tmien snin, bir-raġel dejjem moħħu kif iħaddem politika soċjalista ta' vera biex jemanċipa lill-poplu mill-faqar ekonomiku u intellettwali tiegħu. Sfortunatament, tnejn mit-tfal ta' John u Lela ma damux ħajjin aktar minn sena, filwaqt li Winnie, oħt ommi, kellha tmut fis-snin erbgħin fl-età tenera ta' 26 sena.

Johnnie Marks kien il-President tal-Każin tal-Partit Laburista tal-Isla fis-snin għoxrin u tletin. Huwa kien il-bniedem li introduċa t-tradizzjoni tal-1 ta' Mejju f'Malta. Fl-1926, il-Każin tal-Partit Laburista tal-Isla organizza serata biex jiċċelebra din il-festa "ġdida" għal Malta. Ommi Ethel, tifla mistħija ta' ħames snin, u oħtha iżgħar Winnie, kienu t-tnejn fuq il-palk, libsin l-abjad u l-aħmar, biex jiċċelebraw dan l-avveniment.

Minbarra x-xogħol volontarju kollu tiegħu għall-Partit Laburista, in-nannu tiegħi kkontribwixxa għal diversi aspetti tal-ħajja Maltija: kiteb b'mod estensiv fil-gazzetti u pproduċa xogħlijiet letterarji, bl-intenzjoni li jgħolli l-istandards edukattivi tan-nies; kien attiv fit-trejdjunjoniżmu, billi kien is-Segretarju tal-Imperial Clerical Union fid-Drydocks; kiteb – flimkien ma' Mosè Gatt – il-Liġi dwar l-Ilsien Malti fil-Qrati, kif ukoll dak li hu magħruf bħala l-Att dwar il-Kumpens.

Minkejja dak li kien iħoss ibnu, iz-ziju tiegħi Robbie, xorta kien jirnexxilu jiddedika l-ftit ħin liberu tiegħu għall-familja u għal attivitajiet intellettwali oħra. Kien attiv fil-klabb tal-waterpolo lokali tal-Isla fi żminijietu u kien isib il-ħin biex joħroġ lill-familja Marks fuq id-dgħajsa tal-kunjatu tiegħu għal għawma tajba barra mill-port. Meta d-dgħajsa ma kinitx disponibbli, il-familja kollha kienet titlaq lejn il-qala tal-Kalkara u tar-Rinella għal għawma hemmhekk.

Passjoni oħra ta' Johnnie Marks kienet il-logħba taċ-ċess. Kien jilgħab iċ-ċess b'korrispondenza maċ-champion ta' Wales ta' dak iż-żmien. Fost in-nies tal-lokal li lagħab kontrihom, l-iktar notevoli kienu avversarju rispettat ta' twemmin Nazzjonalista, Erin Serracino Inglott, u l-ħabib intimu tiegħu Gino Muscat Azzopardi. Għad għandi d-dar il-pedini taċ-ċess mogħtija lin-nannu minn dan tal-aħħar f'Ġunju 1931 ... 93 sena ilu.

Ħabib ieħor intellettwali mill-qrib ta' Johnnie kien Michelang Borg. It-tnejn kienu jiltaqgħu l-Belt fejn Johnnie Marks kien jittraduċi x-xogħlijiet ta' Michelang dwar il-Partit Laburista, oriġinarjament miktuba bit-Taljan, għall-Malti u/jew l-Ingliż.

Peress li ma kienx persuna attiva fil-knisja u, barra minn hekk, Laburista, il-Knisja bdiet tattakka lil Johnnie Marks. Peress li ħafna mill-ħaddiema fl-Isla kienu ħaddiema fit-tarzna, huwa kien jieħu ħsiebhom. Il-moviment tal-ħaddiema kien qed jissaħħaħ ħafna fl-Isla u l-knisja ma għoġbithiex din l-idea. Il-Partit Nazzjonalista lanqas.

It-tifel ta' Johnnie, Robbie, jiftakar li missieru ġie attakkat b'mod ikrah kemm mill-knisja kif ukoll mill-Partit Nazzjonalista, u l-familja kollha fid-dar, tmienja b'kollox, kienu milquta minn dawn l-attakki. Peress li l-familja ta' martu ma kinitx partitarja tal-Partit Laburista, Johnnie tħalla waħdu biex jaffaċċja l-kritika u l-attakki. Fl-aħħar, tant ħżienet is-sitwazzjoni li, madwar l-1938, il-familja kollha kellha titlaq mill-Isla u marret tgħix Raħal Ġdid.

Billi ma kienx jaqsam l-istess twemmin ta' Reggie Miller f'dak li għandu x'jaqsam ma' trejdjunjoniżmu, Marks spiċċa ostakolat anke minn ħaddiema favur il-GWU li saħansitra spiċċaw jitfgħulu l-ġebel f'Għajn Dwieli, bl-għajta ta' "Johnnie Marks, assassin tal-Maltin."

Laburist moderat, viċin ħafna ta' Pawlu Boffa, aktar tard f'ħajtu spiċċa insultat u ttrattat ħażin mill-partitarji aktar

radikali ta' Mintoff. Mintoff innifsu, li fiż-żgħożija tiegħu kien iggwidat minn nannuwi, imblokka lil Johnnie milli jitkellem fi żmien il-qasma tal-Labour għax ma kienx ħallas il-miżata ta' sħubija fil-partit.

Il-qasma fil-Partit Laburista bażikament temmet l-attività tiegħu fi ħdan l-istess partit. U ftit snin wara, fl-1954, il-kors tan-natura temm l-attività kollha tiegħu fuq din l-art, peress li ħa l-aħħar nifs tiegħu fl-14 ta' Settembru 1954.

Nista' nimmaġinah illum jitqalleb fil-qabar meta jara l-aġir tal-Prim Ministri u Ministri taparsi Laburisti tal-lum, nieqsa minn bażi kulturali solida, u aktar medhija fl-apparenza milli fis-sustanza u fl-akkumulu ta' rikkezzi u privileġġi tipiċi tal-agħar rappreżentanti ta' soċjetà neo-liberali.

Barra *Tejbilhom Ħajjithom*, Marks huwa awtur tal-farsa *Il-"Lingua Nostra"*, xogħol li ġie ppubblikat mill-Għaqda tal-Malti – Università għall-ewwel darba bl-ortografija Maltija kurrenti, bil-kunsens tat-tfal ta' Johnnie Marks, Daniel F. Marks u l-Maġġur Robert Henry Marks, illum mejjet, u tan-neputijiet tiegħu, Johanna Marks u jien.

Għalkemm ma jistax jitqies bħala xogħol ewlieni fil-qasam teatrali Malti, inħoss li – meta tieħdu fil-kuntest ta' żmienu – dan ix-xogħol għandu l-importanza tiegħu inkwantu jirrifletti l-qagħda politika u dik soċjo-lingwistika tal-perjodu li fih inkiteb u nħadem, jiġifieri l-bidu tas-snin tletin tas-seklu li għadda.

Din il-farsa hija parodija ta' kawża fil-qrati Maltin, fejn l-avukati u l-membri tal-Ġudikatura jiddibattu bit-Taljan waqt li l-klijenti tagħhom, Maltin tal-klassi mtaħħta, ma jkunu qed jifhmu xejn minn dak kollu li jkun qed jintqal. *Prima facie*, dina tidher bħala karikatura tal-persuna Maltija sempliċi u mhux edukata li ma tafx skola. Insomma, karikatura fuq l-istil ta' Juann Mamo, li ried jikkundanna n-nuqqas ta' ħeġġa għall-edukazzjoni u għat-tagħrif minn sezzjoni mdaqqsa tas-soċjetà Maltija.

Fix-xogħol ta' Marks, waqt li joħroġ biċ-ċar l-iżżuffjettar tal-awtur fil-konfront tal-prużuntużi li ma jifhmux imma jagħmluha tabirruħhom li qed jifhmu kollox, il-kundanna tiegħu tmur għal dawk in-nies ta' poter, Maltin u mhux, li kienu żammu lill-ilsien Malti milli jieħu r-rwol loġiku tiegħu ta' lsien uffiċjali fil-qrati Maltin. Għalhekk, *Il-"Lingwa Nostra"* tinftiehem aħjar fl-isfond tal-fatt li, John F. Marks, flimkien ma' Mosè Gatt u Ġużè Attard Bezzina, kien fassal l-abbozz, li mbagħad kellu jsir liġi, dwar l-użu tal-ilsien Malti fil-qrati Maltin.

Element importanti ieħor li jixhed din il-farsa huwa l-panorama soċjo-lingwistika ta' Malta fl-ewwel deċennji tas-seklu għoxrin. Fil-fatt, Marks hawnhekk jippreżentalna karattri li, minħabba l-isfond soċjo-kulturali differenti li trabbew u kienu jaħdmu fih, jitkellmu b'erba' reġistri lingwistiċi differenti.

Għandna l-klassi kolta tal-*maġistrati* u *l-avukati* li titkellem bil-lingwaġġ kanoniku tas-soċjetà għolja Maltija, it-Taljan. Imbagħad, wieħed jiltaqa' mal-karattru tal-*uxxier*, li jaħdem fl-ambjent tal-qrati, iżda mhux professjonist, u allura jitkellem bil-Malti standard. *Żeża* u *Xandru*, rappreżentanti tal-popolin li, minkejja li mingħalihom jafu l-lingwi, jispiċċaw jitkellmu biss bid-djalett; u *Patist*, Malti li emigra f'Bona, l-Alġerija, li, għax kien jagħmilha ma' immigrati oħra barranin f'din il-Belt Magrebina, mingħalih li qiegħed jitkellem bit-Taljan meta fil-fatt qiegħed jirriproduċi biss mudelli lingwistiċi Sqallin.

Għamlu għalhekk tajjeb it-traskritturi ta' dan il-manuskritt f'*Leħen il-Malti* li ħallew il-vokaliżmu djalettali u/jew Sqalli kif inhu meta ttraskrivew it-test, għaliex kieku l-Malti kollu ġie standardizzat, kienu jintilfu ħafna mid-differenzi lingwistiċi-soċjali preżenti f'din il-farsa ta' nannuwi.

Il-pożizzjoni aħħarija ta' Marks fil-konfront ta' dawn l-użi differenti tal-lingwi u tal-varjetajiet djalettali x'kienet? Pożizzjoni ċara favur l-ilsien Malti (mhux id-djalett u mhux it-

Taljan) li tispikka fl-aħħar rig tal-farsa meta l-poplu għalenija jistqarr: "Abbasso l-lingwa tal-Kukkanja. Viva l-Malti. Irridu l-Malti biex kulħadd jifhem."

L-użu tal-Malti intiż bħala sinjal ta' inklussività u, fl-aħħar mill-aħħar, bħal dikjarazzjoni ċara ta' impenn demokratiku u pluralistiku, billi l-lingwa għandha sservi bħala att ta' komunikazzjoni globali u mhux tiġi mħaddma bħala strument li jifred u jeskludi.

Illum, il-manuskritti u l-kitbiet fil-pussess tagħna l-eredi ta' John F. Marks ġew mgħoddija lill-Università ta' Malta. Fosthom, mhux biss il-pitazzi bil-cuttings mill-gazzetti *Il Cotra, Il Hmar* u *Il Hmara* iżda wkoll il-manuskritt ta' *Il-"Lingua Nostra"*, ġa ppubblikat mill-Għaqda tal-Malti – Università u t-typescript ta' *Tejbilhom Ħajjithom*. Forsi, biż-żmien, l-Għaqda tkun tista' tidħol għall-pubblikazzjoni tar-rumanz bl-Ingliż, *Silver Jubilee in Malta*, li Marks kien lesta qabel mewtu mingħajr qatt ma ppubblikah? It-typescript qiegħed hemm komplut, jistenna lil min hu lest ixammar il-kmiem u jidħol għal din il-biċċa xogħol ġdida u eċitanti.

April 2023